

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор“

Област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по родинознание и природознание в началното училище)

на тема:

ПЕДАГОГИЧЕСКИ МОДЕЛ ЗА ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ЧОВЕКЪТ И ОБЩЕСТВОТО В III-IV КЛАС

Автор: Людмила Веселинова Зафирова

Научен ръководител: проф. д-р Илиана Мирчева

Рецензент: проф. д-р Цонка Илиева Каснакова – Иванова

1. Общо представяне на докторанта

Людмила Веселинова Зафирова е завършила специалност „Начална училищна педагогика“ със специализация трудово обучение и втора специалност „Български език и литература“ в периода 1994 – 1998 г., в СУ „Св. Климент Охридски“, ФНПП и Факултет по славянски филологии, бакалавърска степен. През 2001 г. става магистър по педагогика – специалност „Начална училищна педагогика“, профил „Природоматематическо обучение“.

От 2002 до 2018 г. работи на постоянен трудов договор като щатен преподавател към катедра Начална училищна педагогика (НУП) на Факултета по начална и предучилищна педагогика (ФНПП) към СУ „Св. Климент Охридски“.

От 2018 г. – до момента е хоноруван преподавател към ФНОИ, СУ „Св. Кл. Охридски“ и старши учител в 35 СОУ „Добри Войников“, кв. Лозенец, ул. „Добри Войников“ 16, София.

През целия си трудов стаж тя развива и обогатява познанията си на начален учител, университетски преподавател и главен инспектор в началното образование.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Избраната за изследване тема е пряко свързана със спецификата на преподавателската дейност на докторантката. Людмила Зафирова обосновава актуалността на темата с обективни детерминатори: съвременните миграционни процеси и особеностите на съвременната европейска действителност; наличието на общество на различието и промяна на отношението към различността; влиянието на други култури и приносът на всяка една култура за човешката цивилизация; международни документи; промяната в разбирането за интеграцията на другите; необходимостта от демократизиране на образованието и т.н. Посочват се и педагогическите възможности за реализиране на интеркултурно образование.

Във връзка с това са дадени и конкретни идеи за неговото практическо реализиране в началното училище. Разкрита е същността и спецификата на интеркултурното образование в рамките на училищната институция и извън нея.

Предимство на дисертационния труд е, че е разработен от специалист, който едновременно е университетски преподавател и начален учител, който с помощта на научния си ръководител подготвя и апробира собствената си методика в продължение на няколко години. Предимство е и поставянето на ясни изследователски цели и задачи, и системността при анализиране на различните аспекти на теоретико-приложното им изпълнение.

3. Фактологично представяне на дисертационния труд

Структурата на дисертацията включва увод, три глави, изводи и препоръки, заключение, в което са изведени и приносите, използвана литература /без номерация/. Представени са десетки литературни източника на кирилица и на латиница, както и електронни източници. Доказателство за професионалния интерес към темата е присъствието на източници от 90-те год. на ХХ в. до най-новите изследвания по темата.

Общият обем на дисертационния труд е 282 страници, от които основният текст е 264 стр. В него са включени таблици и диаграми, свързани със статистическата обработка и анализ на данните. Приложенията, в обем от 42 страници са представени отделно.

Общият обем и структурата на научния труд отговарят напълно на изискванията за докторска дисертация.

4. Съдържание на дисертацията

Уводът съдържа два акцента – обективни детерминатори за избора на тема и концепция на дисертационния труд. Убедително са обосновани актуалността и значимостта на избрания проблем. Лаконично, но ясно са открити основните подходи при изграждане на научната концепция за интеркултурно образование чрез позоваване на актуални за съвременността постановки. Ясно са формулирани целта, задачите, обекта, предмета; адекватно е конструирана методиката на изследване. Изследваните лица са 223 ученици (10 паралелки) от две общообразователни училища в град София: 120 ОУ „Г. С. Раковски“, 35 СЕУ „Добри Войников“; две – в гр. Кюстендил: VII ОУ „Ильо Войвода“, НУ „Св. Кл. Охридски“; едно – в гр. Самоков – ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“; едно – в с. Мърчаево – 152 ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“ и едно – в с. Лозен – 201 ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“.

Теоретичната рамка на дисертационния труд е представена в *първа глава*. Всеки от петте подраздела на първа глава „*Теоретични постановки на интеркултурното образование в началното училище*“ извежда различни теоретични акценти, съответно: първо - съдържателни параметри на понятието интеркултурно образование, паралели с мултикултурното образование и добре обмислено и структурирано авторско определение на интеркултурното образование; второ – интерпретация на целите, задачите и принципите на интеркултурното образование като се стига до заключението, че интеркултурното образование е нов аспект в развитието на педагогическата теория и практика, който отговаря в голяма степен на съвременните промени; трето - основни постановки за реализиране на интеркултурно образование в страните на Европа, като се конкретизират многоаспектните проявления на проблема в различни европейски страни; четвърто - педагогически аспекти за реализиране на идеите за интеркултурно образование в началното училище, чрез конкретни практически възможности и пето - нормативна регламентация на интеркултурното образование в началните класове в България.

В резултат на направения сравнителен анализ на учебната документация е отчетена необходимостта от осъвременяване на съдържанието, методите и формите на преподаване на знанията и овладяване на умения, свързани с интеркултурното образование.

Втора глава „*Организация и методика на изследването*“, в седемразделната си структурираност представя целия процес на педагогическото изследване. Авторката Людмила Зафирова показва научна прецизност при определяне на целта, задачите, хипотезата, обекта, предмета и методите на изследването, което позволява тяхното последователно проследяване, разгръщане и емпирично реализиране.

Етапите на изследването: разработване на проект на изследването; създаване на концепция, методика и организация; провеждане на експериментална работа

преминават през шест периода, в продължение на 12 години /2007-2019/ и са доказателство за мащабната проучвателска дейност, както в теоретичен, така и в практико-приложен аспект.

За нуждите на експерименталната работа е формирана едностепенна гнездова извадка от генералната съвкупност на третокласниците от с. Мърчаево, гр. Самоков, гр. Кюстендил и град София.

Получените и анализирани резултати от проведения с учениците тест за установяване на входното ниво са основание за определяне на групите от ученици, участващи в експеримента – контролна (112 ученици) и експериментална (111 ученици). Моделът на генералната съвкупност (извадката) отговаря на основните изисквания: случайност; оптимален обем; представителност – обхванати са ученици от училища в столицата, в областен град, в общински град и в село.

В експерименталното изследване са включени още: 253 начални педагози, от които 142 от столични училища и 111 от училищата в страната; 197 родители, от които 105 от столични училища и 94 от училищата в страната; 16 специалисти, от които осем начални педагози и осем експерти в различни институции, свързани с образованието (РУО, МОН, ЦОПУО), които извършват експертната оценка с цел отчитане валидността на конструираните тестове, използвани в експеримента.

Инструментариумът на изследването включва: анкети, наблюдение, тестове, експертна оценка, математико-статистически методи. Анкетните карти, унифицираният протокол за наблюдение на уроците и тестовете са разработени специално за целите на експеримента. В рамките на дисертационното изследване е проведено анкетно проучване с два вида респонденти: учители и родители на деца, обучаващи се в начален етап на образование. То има за цел да проучи мнението на респондентите относно интеркултурни аспекти в обучението по човекът и обществото в III-IV клас.

Професионално и коректно е формирана системата от критерии и показатели въз основа на теоретичните постановки за усвояване на интеркултурни знания и формиране на интеркултурни умения, както и за създаване на условия за развиване на интеркултурна компетентност. Тя е изградена от 4 критерия и 16 показателя, демонстриращи богатството на познанието и опита на докторантката.

В шестия подраздел е представен дизайн на педагогическия експериментален модел на изследването. В резултат на направените в предходните части анализи и обобщения е аргументиран извода за необходимостта от промени при разработване на учебното съдържание и педагогическата технология в областта на интеркултурното образование/ИО/.

Конструиран е педагогически експериментален модел, чрез който се формулира цялостно концептуално виждане за съвременните параметри, които трябва да характеризират ИО в нашата страна. Основни акценти в него са: задълбочаване и обогатяване на обобщените представи на учениците, свързани с „различните“; подпомагане овладяването на интеркултурни умения, свързани с демонстриране на положително отношение към „другостта“; толерантно поведение към хора с различна етническа и/или културна принадлежност; адекватна реакция в ситуации с проява на нетолерантно отношение и/или дискриминация.

В описанието на експерименталната работа /седми подраздел/ са представени методическите варианти, в два модула - уроци и проекти. В педагогическите условия на експеримента се планира интеркултурното образование на учениците от начална училищна степен да се осъществи в посока на: *овладяване на нови знания*, свързани с държавата, нейните символи, забележителности и личности, с държавите на Балканите и в Европа, с живота на различни общности и тяхната култура, с правата и отговорностите на децата, кореспондиращи с интеркултурната проблематика;

формирани на интеркултурни умения, чрез използване на придобитите знания, свързани с разбиране, оценяване, защитаване на позиции по въпроси с интеркултурна насоченост, както и с развитие на критично мислене, използване на информация, вземане на решения, аргументиране и отстояване на мнение, анализ на факти и аргументи за решаване на интеркултурен проблем, работа в екип, защита на собствените права и правата на другите; създаване на предпоставки за толерантно отношение към различията и адекватно поведение в мултикултурна среда. Всичко това е представено в интересна, добре осмислена схема /фиг.2, стр.128/, отразяваща връзките и взаимодействията между различните компоненти.

Всеки предложен урок или проект в добре осмислената авторска концепция допринася за допълване и осмисляне на информацията, включена в съответните теми от учебното съдържание. При овладяване и прилагане на интеркултурните знания, умения и отношения, в процеса на експерименталното обучение по човекът и обществото е използвана система от ситуации, чрез които се създават условия за формиране на интеркултурни компетентности.

Предложеният модел обвързва съдържанието и педагогическата технология със съвременните търсения и практически решения във всички европейски страни, както в областта на интеркултурното образование, така и при усъвършенстване методиката на обучение в съвременните образователни системи.

В *трета глава*, в детайли е представена проведената от докторантката експериментална работа – нейните съдържателни и процесуални аспекти. Представянето на изследването, както и интерпретацията на планираните резултати и наблюдаваните акценти в хода на процеса на обучение се осъществява по основните критерии на изследването: 1. Наличие на знания от областта на интеркултурното образование; 2. Формиране на интеркултурни умения; 3. Отношение към хората от различни общности и тяхната култура; 4. Саморефлексия, със съответно добре конструирани показатели и скали.

На тази основа е осъществен задълбочен количествен и качествен анализ, чрез който се установява ефективността на разработения педагогически модел по отношение на различните му аспекти. Използваните параметрични и математико-статистически методи *потвърждават достоверността на хипотезата на докторанта*.

5. Оценка на резултатите и приносите на дисертационния труд

С основание може да се твърди, че цялостното теоретико-експериментално изследване е осъществено професионално, съобразно всички изисквания.

Предимства на цялостния дисертационен труд са стремежът към изчерпателност, логичността при обвързване на теоретични и приложни аспекти; постоянно търсената взаимообусловеност между детерминиращи фактори, образователни модели и показатели за резултатност.

Подкрепям изводите и препоръките на Людмила Зафирова за необходимостта от обогатяване на учебното съдържание по човекът и обществото с теми, осигуряващи по-добра възможност за интеркултурно образование.

Научни приноси: Дефинирано е интеркултурното образование в обучението по човекът и обществото в III-IV клас в контекста на постановките в старите и новите учебни програми; разработен и апробиран е диагностичен инструментариум за наблюдаване и оценяване прояви на интеркултурната компетентност у учениците от III-IV клас; структуриран и апробиран е педагогически експериментален модел за интеркултурно образование в обучението по ЧО в III-IV клас.

6. Оценка на автореферата и публикациите

Във връзка с темата на дисертацията са отпечатани три /3/ публикации, представени в престижни научни издания. Те свидетелстват за умението на докторантката да направи още по-популярен проблема за интеркултурното образование и да провокира чрез своите постигнати резултати интереса на други изследователи.

Авторефератът към дисертационния труд е оформен съобразно изискванията и отразява в синтезиран вид цялостната изследователска дейност и постигнатите резултати. Прави много добро впечатление езиковата култура и естетическа подреденост на цялото съдържание.

7. Бележки и препоръки

Споделеният богат педагогически опит на Людмила Зафирова е много добра основа за провеждане на креативни и резултатни дискусии за ефективността от интеркултурно образование в обучението по човекът и обществото и като цяло в началната степен на образование. Това ми дава основание да препоръчам скорошно издаване на монографичен труд по темата.

Позволявам си да поставя два въпроса на докторантката:

1. В каква степен влияе учебната среда, в зависимост от присъствие на различни етноси, върху интеркултурното образование?
2. При Вашата преподавателска дейност имали ли сте случаи на открито противопоставяне на етнокултурна основа между ученици от трети и четвърти клас? Каква е била реакцията Ви в подобна ситуация?

8. Заключение

Дисертационният труд, на тема „Педагогически модел за интеркултурно образование в обучението по човекът и обществото в III – IV клас“ е безспорно много полезен и необходим за педагогическото образование и практика. Съдържанието, структурата и приносите на дисертационния труд отговарят на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Представените документи за придобиване на ОНС „доктор“ отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за развитие на академичния състав в Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Предлагам на уважаемото жури да присъди на Людмила Веселинова Зафирова образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по родинознание и природознание в началното училище).

26.11.2020 г.

Рецензент:

Проф. д-р Цонка Каснакова - Иванова